

PIĄDŹ (68) *sb f*

sg *N* piądź (5). ◊ *G* piędzi (4). ◊ *A* piądź (14). ◊ *I* piędzią (10). ◊ *L* piędzi (20). ◊ *pl G* piędzi (1). ◊ *A* piędzi (14).

Sł stp notuje, Cn: piędź, Linde XVI – XVIII w.

Jednostka miary licząca ok. 20 cm, rozpiętość dłoni od kciuka do końca palca środkowego; palmus (maior) PolAnt, Mącz, Calep, Cn; dodrans (pedis), lichas, spithama Mącz, Cn; licas Calep; orthodorum Cn (68) : Lichas mensurae genus, vel spacium ab indice extremo ad pollicem usque, Piądź. Mącz 193a, 274b, 409c; Calep 602b, [749]a; [Volck Qqq2v].

W połączeniu z liczebnikiem (21): Mącz 28a; Ná Tárćie Kárpie obiéray nie wielkie á nie ftaré téz/ kthóryby nie był więtzny półtory albo dwie piędzi. Strum O3v; Tetradoron – Szteriri [!] piędzi długi. Calep 1061a. Cf Wyrażenia przyimkowe.

I sg w funkcji okolicznika miejsca: »piędzią« = w odległości piędzi (1): [rośliny] rościeniu y włafności fwéy/ lok ciągną: z iednego mieyscá piędzią od siebie rozładzonego Oczko 4.

W charakterystycznych połączeniach: [ile] piędzi długi, na wzwyż; nie więtzny niż [ile] piędzi.

Zwroty: »piędzią rozmiarzyć, rozprawić [co]« = palmo mensurare PolAnt [szyk zmienny] (1:1): Y ręká też moia záłożyła ziemię/ á práwica moia rozmiarzyła niebá piędzią BibRadz Is 48/13; BudBib Is 40/12.

»i piędzią rozmiarzyć« = sprawdzić bardzo dokładnie (1): Ale możelz temu pewnie wierzyć/ Byś też to miał y piędzią rozmiarzyć [...] Iż złego złe nigdy nie ominie. RejAp Cc8v.

»na piędzi, na piądź, piędzią (nie) odstępować (a. odchodzić, a. odejść, a. odlatywać)« = sectari aliquem, ne digitum discedere Mącz (4:2:2): BierEz S4; niezawieszay iey [władzy] ná kołku nigdy/ boć iá złodzieie vkrádną počichu/ iefliże iá ná piądź odeydziefz. OrzRozm I3v; Stipatores, Drábáńci/ yáńczárowie którzy piędzią [!] od fwego páná nie zwykli odstępować. Mącz 416c, 44a, 233d, 384d; A przez orły nic inšzego rozumieć niemafz iedno Apoštoły/ Doktory święte/ [...] ktorzy poki tu ná świecie żyli/ thego ciálá ftrzegąc ná piędzi od niego nie odláthywáli LeovPrzep G2v; HistLan B2v.

»nie ustąpić piędzią, na piądź« = obstawać przy swoim (1:1): GroicPorz I4; Kiedybym był fędzią/ Iabym od fwego zdánia nie vftąpił piędzią. KlonWor 68.

Wyrażenia przyimkowe: »na piądź« (27): CZerta iefth riba biała [...] bywa dłuśfa niż na piądź FalZioł IV 43c, I 65d, 87c; Nádał gębę by pudło/ ná piądź rozfzyrzoną. RejWiz 166; Będzie [napierśnik] gránowity we dwoię/ ná piądź długi y fzeroki [Palmus erit longitudo eius]. BibRadz Ex 28/16; Strum Q; Calep 749a.

~ W połączeniu z liczebnikiem (14): ziele [wołowe oka] famo krzewifte/ gałáfkhi ma na poł piędzi długie FalZioł I 94b; Miętus iefth riba rzeczna/ nawiętzny na trzy piędzi bywa FalZioł IV 43c, I 71a, 87c, 106c, 107a, 111c (11); KromRozm III B8v; ná kthorey [górze] czarni Zydownie miefzkáli ktorzy nágo chodzą/ ná wzroft iáko ná fześć álbo ná pięć piędzi BielKron 456; nieprzyydziefc więcéy brác [ziemi] ieno ná ieden Rydl/ álbo ná dwie piędzi. Strum I3.

W charakterystycznych połączeniach: na piądź (na [ile] piędzi) długi (4), szeroki (2), wielki (4); na piądź (na [ile] piędzi) na wzrost, nad ziemią, od ziemię, wzgorę, wzwyż (5); na piądź na dłuż, na szerzy; dłuższy niż na piądź; być na piądź.

Wyrażenie: »na dobrą piądz« (3): Caricias [...] na kamieniu roście na wzwyz na dobrą piądz y na palecz *FalZioł* I 146d; *SienLek* Yyyv; *Strum* G4v.

Cf »na piądz nie odstępować«, »nie ustąpić na piądz«. ~

»na piądz« = w niewielkim stopniu (1): Niech pomni [pan] iefli łobie może y ná piądz przyczynić wieku łwego/ á iefli wiek iego dłuźszy niż człowieká łtanu mnieyłego. *RejZwierc* 48; [jako się kto z cudzem na piądz zbraci, Na łokciu łwego przynamniej utraci. *Otwin(?)Erot* 93].

»na piędzi« (16): palmus, est mensurae genus a digito minimo usque ad pollicem, na pyądz *BartBydg* 106; A vczynili Napierłnik on ná cztery gráni/ y łowity/ ktory był w dłuź ná piędzi/ á w łzerz ná piędzi [*Palmus longitudo eius et palmus latitudo eius*]. *BibRadz Ex* 39/9; Szypy ogniłte [...] obłzyć płótnem łurowym mocnym/ okołó łzypu/ v wierzchu ná piędzi/ áby też grotu żeláznego było widác nieco *BielSpr* 74; *CzechEp* 407.

~ W połączeniu z liczebnikiem (4): *FalZioł* IV 44c; *BielKron* 34; Pygmaei, Máli ludzie w Indyey między gorámi łie chowáyący/ ná yedney piędzi wzwyz którzi walkę wiodą s ptakámi. *Mącz* 333d; *Oczko* 4.

W charakterystycznych połączeniach: na dłuź (w dłuź) (2) na piędzi, na szerz (w szerz) (2), wzwyz; obszyć na piędzi, oddzielać.

Wyrażenia: »bliżej niż na piędzi« = bardzo blisko (1): Infzy [...] żegluią przez morze/ Gdzie człowieká wicher pędzi/ A śmierć bliżey niż ná piędzi. *KochSob* 69.

»na piędzi mąż« = karzeł (1): Pygmaeus, na pyądz mąsz *BartBydg* 115.

Szereg: »na dłoni albo na piędzi« (1): *Palmarium spacium*, Mieyłce ná dłoni/ álbo ná piędzi. *Mącz* 274b.

Cf »na piędzi nie odstępować«. ~

Przen (3) :

Zwrot: »(sw(oj)ą (własną)) piędzią się mierzyć (a. rozmiąć), [mierzący się]« = liczyć się ze swoimi możliwościami (3): *BierEz* M; *BierRozm* 20; á iżby łie łam w łobie łułźnie rozładzić/ á iáko ono powiádáią łwą łie włáfną piędzią rozmierzyć vmiáł *RejZwierc* 13v; [vmiemy łie łwą piędzią mierzyć/ w Krolá Młci włádzą łkwápliwie nie wrywamy łie *BronApokr* 120; máią to zá znák vmyłł pyłźnego y wyniołłego/ á łwoią łie piędzią nie mierzącego/ iefłiby kto dla budowánia kołzt wiódl *BusLic* 5].

a. *Niewielki obszar ziemi* (6) : rog ten: ktory wedle X.K. znáczył Antychriłtá tedy Krolá pokázował/ á nie ludzi we trzcinie gdzie ná piędzi miełzkáiące. *CzechEp* [381], 364, [382], 405, 406; [nowochrzceńcy wybijają się z zwierzchności łwieckiej cesarzy] łámi ią do zborku łwego/ by też ná piędzi we trzcinie gdzie łiedział przywięzią *NiemObr* 166.

W charakterystycznych połączeniach: na piędzi mieszkający: na piędzi leżeć, oddzielać, łiedzieć, utulać się.

Synonimy: dłón, kroczeł.

Cf CZTERPIĘDZISTY